

Jadranka Cergol

Čustveni vidiki pri izbiri jezikovnega koda slovenskih literarnih ustvarjalcev v Italiji

Članek obravnava vprašanje izbire jezikovnega koda pri slovenskih literarnih ustvarjalcih v Italiji. Tudi pri tej manjšinski skupnosti, podobno kot pri Slovencih na avstrijskem Koroškem, lahko opazimo premik pri izbiri jezika, saj se nekateri odločajo za pisanje v svojem drugem jeziku oz. jeziku okolja ali za dvojezično oz. translingvalno pisanje. V članku avtorica ta pojav poveže s psiholingvističnimi teorijami o čustvenih vidikih izbire jezikovnega koda, ki dokazujejo, da obstajajo različne stopnje čustvenega doživljanja jezika, na katerega seveda vplivajo zelo različni (tako notranji kot zunanji) dejavniki. Ker je odzivov na literarni večjezični pojav precej in ker sami avtorji v različnih oblikah utemeljujejo svojo izbiro, jo želi prispevek na podlagi ugotovitev psihologije večjezičnega govorca uokviriti in razložiti na primeru slovenskih avtorjev v Italiji.

Ključne besede: dvojezični pisci, izbira jezikovnega koda, čustveni vidiki, Slovenci v Italiji.

Emotional Aspects in the Choice of the Language Code among Slovene Writers in Italy

The article explores the choice of language code among Slovene writers in Italy. During the last decade, there has been a shift in the choice of language, just like among Slovenes in Austrian Carinthia, as some writers choose to write either in their second language or language of the environment or opt for bilingual or translingual writing. In the article, the author connects this phenomenon with psycholinguistic theories on the emotional aspects of language code choice, proving that there are different levels of emotional experience of language, which of course is influenced by very different (both internal and external) factors. Since there are many responses to the literary multilingual phenomenon and because the authors themselves justify their choice in various forms, the article attempts to frame and explain it based on the findings of the psychology of multilingual speakers on the example of Slovene writers in Italy.

Keywords: bilingual writers, choice of language code, emotional aspects, Slovenes in Italy.

Correspondence address: Jadranka Cergol, Inštitut za medkulturne študije, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Titov trg 5, SI-6000 Koper/Capodistria, e-mail: jadranka.cergol@fhs.upr.si.

1. Uvod

Znanstvena stroka priznava, da je literarno ustvarjanje eno najtežjih kognitivnih sposobnosti človeške rase. Prav tako lahko pritrldimo ugotovitvi, da literarno pisanje razkriva najgloblja in najbolj intimna čustva, ki so po navadi povezana z maternim oz. prvim jezikom. Angleški pisatelj George Orwell je trdil, da je pisanje literature "grozljiv, naporen boj, podoben dolgemu napadu neke boleče bolezni" (Kelman 2003, 19). In vendar obstajajo številni literarni ustvarjalci, ki so se v preteklosti in se še danes odločajo za pisanje v jeziku, ki so ga usvojili kot drugi ali tuji jezik. Skoraj paradoksalno zveni misel filozofa Georgea Santayana, ki je pisal v angleščini kljub španskemu maternemu jeziku, da je "nemogoče pisati poezijo, razen v jeziku, v katerem ti je mati pela uspavanke" (Kelman 2003, 20). Zato pa se raziskovalcem poraja vprašanje, kako in zakaj "pisatelji in pesniki v ustvarjalni nuji razčlenjujejo notranji dialog, misli in čustva v različnih jezikih" (Pertot 2012, 79).

Pojav večjezičnih literarnih ustvarjalcev ni nov, ker je ta praksa uveljavljena že od samega začetka literarne vede. Treba pa je dodati, da so bili razlogi, ki so v preteklosti privedli avtorje k pisanju v drugem jeziku, pretežno praktične narave: tej odločitvi je botrovala predvsem želja, da bi literarno besedilo lahko doseglo večje število bralcev. Nedvomno je ta vzgib prisoten tudi v sodobnem času, a pri analizi večjezičnega pisanja lahko zaznamo še druge razloge, ki so tesneje povezani z vprašanji identitete, jezika in izvorne pripadnosti določeni narodni skupnosti. Raziskovanje večjezičnega pisanja je na področju psihologije povezano predvsem z raziskavami o procesiranju jezikov, z jezikovno veščino, prenosom znanja itd., to je s kognitivno-afektivnimi ter družbenimi faktorji, ki so soudeleženi pri pisanju (Manchón 2013). S temi raziskovalnimi vprašanji so se začeli v zadnjih desetletjih ukvarjati ne samo psihologi, temveč tudi psiholingvisti in literarni teoretiki: večjezično pisanje ni več nuja, temveč je postala zavestna odločitev. Zgolj v 20. stoletju lahko naštejemo kar nekaj primerov velikih literarnih večjezičnih literarnih ustvarjalcev, kot so npr. Joseph Conrad, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov ter Nobelova nagrajenca Isaac B. Singer in Czesław Miłosz.

Na področju psihologije večjezičnega govorca je ta pojav vezan na vprašanje emocionalnih vidikov pri izbiri jezikovnega koda. Nekatere raziskave namreč kažejo, da "dvojezični govorci doživljajo večjo čustveno vpletenost, ko se pogovarjajo v svojem prvem jeziku, [...] spet druge raziskave, ki uporabljajo objektivna merila, pa prinašajo nasprotujoče si rezultate" (Pertot 2020, 91). Vprašanje izbire jezika pri literarnem ustvarjanju lahko posledično povežemo ravno z emocionalnimi vidiki dvojezičnih govorcev.

Primer slovenskih literarnih ustvarjalcev v Italiji v tem pogledu jasno kaže na pomembne sociološke premike pri dojetanju in odnosu do svojega maternega oz. prvega jezika in do svojega drugega jezika oz. jezika okolja. Medtem ko

je še pred desetletjem veljalo nenapisano pravilo, da predstavniki slovenske manjšinske skupnosti v Italiji pišejo in ustvarjajo v svojem prvem jeziku, torej v slovenščini, (tudi) zato, da bi dokazovali obstoj ter ohranjali in uveljavljali manjšinski jezik, je v zadnjih desetletjih opaziti premik v tej smeri, saj se nekaj literarnih ustvarjalcev odloča za pisanje v večinskem jeziku.

Kajti metaforičnih Homerjev, pesnikov predvsem, a tudi pripovednikov in dramatikov, ki se v Italiji danes občasno ali trajno, izmenično ali kontinuirano selijo iz svoje slovenske ali mešano jezikovno-identitetne narojenosti v sosednje, italijansko leposlovno izrazilo za besednoumetniško izpovedovanje svoje duhovno-čustvene biti, ni ravno malo. *Signum temporis*, bi dejali Latinci. V čedalje bolj globaliziranem, multikulturnem, narodno hibridnem, zdonsko razseljenem in kreoliziranem svetu postaja pač posledično tudi pojav literarnega pisanja v dveh ali več jezikih vse bolj običajen, pogost, vsakdanjik (Košuta 2020, 189).

V pričujočem prispevku želi avtorica razčleniti ta pojav in ga povezati z raziskavami na področju psihologije večjezičnega govorca o emocionalnih vidikih pri izbiri prvega ali drugega jezika, upoštevajoč pri tej razpravi samo tisto skupino literarnih ustvarjalcev, ki so usvojili dva jezika že od zgodnjega otroštva, natančneje samo tiste literarne ustvarjalce, ki so člani slovenske narodne skupnosti v Italiji.

2. Znanstvena izhodišča

2.1 Dvojezični literarni ustvarjalci

Izraz dvojezični pisci (ang. *translingual writers*) je v literarni in psiholingvistični stroki relativno sodoben izraz, saj se je začel uveljavljati šele v 21. stoletju z deloma Stevena G. Kellmana *The Translingual Imagination* (2000) in *Switching Languages: Translingual Writers Reflect on Their Craft* (2003); v prvem je avtor definiral večjezične pisatelje kot tiste, ki "pišejo v več kot enem jeziku ali pa v jeziku, ki ni njihov materni jezik" (Kellman 2000, xi). Antologija vsebuje trideset različnih del različnih avtorjev s celega sveta, vključno z deli afriških, južnoameriških, kitajskih in evropskih literarnih ustvarjalcev. Zanimanje za večjezično pisateljevanje pa se je pravzaprav razvijalo že prej, po izidu Hoffmanove knjige *Lost in Translation: A Life in a New Language* (1989).

Od takrat se namreč preučujejo značilni primeri del, avtobiografij (e.g. Uhlman 1960; Canetti 1977), biografij in intervjujev. Na osnovi hipoteze, da lahko dela teh avtorjev odkrijejo edinstven in pomemben vidik pri preučevanju odnosa med jezikom/jeziki in čustvenimi odnosi (Besemeres 2006), se poraja vprašanje, kako ti pisatelji in pesniki v ustvarjalni nujni razčlenjujejo notranji dialog, misli in čustva v različnih jezikih (Pertot 2012, 79).

Izid Kellmanove monografije, ki dokazuje, da se večjezični literarni ustvarjalci s pisanjem v različnih jezikovnih sistemih ponašajo s svobodo odločitve in vračajo omejitve ene same kulture, je predvsem v ameriškem kulturnem okolju sprožil vrsto drugih raziskav. Nekateri so ta pojav začeli povezovati s Sapir-Whorfovo teorijo o jezikovni relativnosti, po kateri jezik vpliva na človekovo percepcijo sveta in način mišljenja. Kellmanova antologija je vsekakor sprožila tudi nasprotujoče si reakcije: Kellmanu so predvsem očitali, da ni ločeval med terminoma translingvalni in multilingvalni. To vrzel so nato drugi poskušali zapolniti, tako je npr. A. Suresh Canagarajah definiral večjezično pisanje kot nov pojav v jezikoslovju in literarni teoriji in psihologiji, ki se prilagaja hibridnim praksam in poudarja kulturno raznolikost, pri tem pa upošteva tudi zgodovinske in sociološke okoliščine (Canagarajah 2013). Drugi raziskovalci so izraz translingvalni predstavili kot orodje za raziskovanje pisanja in pismenosti (e.g. Horner et al. 2011). Večina pa vsekakor pritrjuje, da izbira jezika ni izbira nevtralnega orodja, ker je "jezik prepojen z mislimi, dejanji, mnenji, ki jih podedujemo iz preteklosti" (Todorov 2011, 15).

V zadnjih dveh desetletjih so se nato pojavili še drugi raziskovalci, ki so pojem večjezičnega pisanja uokvirjali še v druge vsebine. Tako Grosjean (2010) meni, da večjezični pisatelji preprosto sledijo vedenjskemu modelu, ki je skupen vsem dvojezičnim govorcem: tako kot se pri izbiri jezika prilagajajo sogovorniku, se pisatelji prilagodijo ciljni publikli, izberejo jezik bralcev in pri tem upoštevajo, da izbira jezika države, v kateri avtor živi, torej jezika večine, zagotavlja večje število bralcev. Ta ugotovitev, kot ugotavlja Pavlenko (2005), ne velja za vse: Solženicin se na primer ni nikoli naučil angleščine dovolj dobro, Kundera pa je med dvajsetletnim izgnanstvom v Franciji vedno pisal v češčini. V nekaterih primerih avtorji jezikovnih skupin, ki imajo manjšo moč v primerjavi z ekonomsko dominantno skupino, izberejo dominantni jezik, da bi pridobili več moči in s tem večjo prepoznavnost, pomembnost, vpliv v družbi. Tannenbaum (2003) meni, da je to primer pisateljev, katerih prvi jezik je arabščina in ki se v Izraelu odločajo za pisanje v hebrejščini. Taki in podobni primeri kažejo neko politično premoč, ki posledično pripelje do asimilacije tako manjšinskih kot priseljenskih literarnih ustvarjalcev. Tako stanje pa ima tudi nasproten učinek, saj lahko privede do uzaveščenosti, do upora in do volje po ohranitvi lastnega jezika (Pertot 2012).

V slovenskem okolju se je zanimanje za večjezično literarno ustvarjanje rodilo nekaj več kot desetletje nazaj, še najprej na primeru migrantskih in priseljenskih skupnosti (Žitnik Serafin 2008; 2012), leta 2016 pa je na pobudo graškega Inštituta za slavistiko stekel projekt, ki je prvič obravnaval ta pojav znotraj manjšinskih skupnosti, natančneje na avstrijskem Koroškem, z naslovom Dvojezična literarna praksa na Koroškem po ukinitvi literarne revije *Mladje* (1991) in njen položaj v nadregionalnem interakcijskem literarnem prostoru. Eden od rezultatov tega projekta je izid znanstvene monografije

Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu (Koron & Leben 2020), ki prinaša poglobljene študije o tem literarnem pojavu na avstrijskem Koroškem, poleg tega pa tudi več primerjalnih analiz s književnostjo priseljen-skih avtoric in avtorjev (Dimkowska 2020), z literarnim dvojezičjem med Slo- venci v Italiji (Košuta 2020) in z Italijani v Istri (Zudič Antonič 2020). Monogra- fija izhaja iz spoznanja, da je tradicionalni monolingvalni pogled na literaturo v luči novih epistemoloških in metodoloških dognanj, pa tudi spričo dogajanj v literarni praksi, potreben dopolnitve in razširitve. Razprave obravnavajo li- terarno večjezičnost s temeljnega literarnosistemskega vidika, prilagojenega za raziskave nadregionalnih literarnih interakcijskih prostorov, in pri tem odpirajo sveže pristope k malim, manjšinskim, nadregionalnim, priseljskim oziroma migrantskim in transkulturnim literaturam. Raziskave o večjezičnosti znotraj slovenskih manjšinskih skupnosti, ki so bile doslej objavljene, kažejo, da lahko imamo

literarno dvojezičnost, menjavo in kreativno mešanje jezikov danes že kar za identi- fikacijski znak literature koroških Slovencev. Poleg tega ugotavljamo na regionalni kot na nadregionalni ravni nove in povsem različne oblike slovensko-nemške literarne interakcije in sodelovanja, ki povezujejo literarno prakso z nekim razširjenim literarnim prostorom (Köstler & Leben 2017, 149).

Nekaj manj je bilo do sedaj objavljenih raziskav o Slovencih v Italiji. Izpostaviti velja predvsem zbirko prispevkov v kulturni reviji *Mladika* (Mladika 2018; Purič 2018) in nekatere druge razprave v sklopu raziskav o širših vprašanjih, vezanih na književnost Slovencev v Italiji (Košuta 2008; Bandelj 2009; 2010; Pirjevec 2014; Smotlak 2016; Purič 2020), predvsem pa dva novejša prispevka, ki razčlenjujeta ravno obravnavano vprašanje (Košuta 2020; Cergol 2020) in posebej poudarjata, da je bilo pri Slovencih v Italiji

že pri nekaterih avtorjih starejše (npr. Ivan Tavčar), predvsem pa srednje generacije, mogoče opaziti znaten premik v smeri izbire obeh jezikovnih kodov pri pisanju (tako npr. pri Dušanu Jelinčiču, Tatjani Rojc, Eleni Cerkvinič, Mihi Obitu, Vesni Primožič in Liliani Visintin) ali pa v smeri izbire izključno italijanskega knjižnega jezika (npr. Claudia Voncina in Nelida Ukmar) (Cergol 2020, 334).

Mednarodna stroka je do sedaj zaznala zelo raznolike skupine večjezičnih li- terarnih ustvarjalcev in jih razdelila v več podskupin. V eno so bili uvrščeni avtorji, ki so se kljub poznavanju več jezikov in uporabi več jezikovnih kodov v vsakdanjem življenju odločali izključno za pisanje v svojem prvem jeziku. V drugo skupino spadajo tisti ustvarjalci, ki so se odločili, da bodo svoja čustva opisovali samo v drugem jeziku ali jeziku okolja. Še največ zanimanja pa vzbujajo tisti literarni ustvarjalci, ki so začeli s pisanjem v enem jeziku, po nekajletnem

literarnem delovanju pa so se odločili za drugi jezikovni kod, s tem da so se večinoma vračali v rabo svojega prvega jezika. Miran Košuta v svoji zadnji razpravi ta pojav razčleni nekoliko drugače:

Niti pod književnoteoretsko, niti pod sociološko ali narodnostno lupo namreč ni postransko, da je med slovenskimi leposlovci v Italiji ta hip možno uzreti in tipološko sežeti zlasti štiri opaznejše rodove dvojezičnikov: avtorice in avtorje, ki ustvarjajo izključno v italijanščini; take, ki ustvarjajo v italijanščini, a se občasno sami prevajajo v slovenščino; avtorice in avtorje, ki ustvarjajo v slovenščini, a se občasno sami prevajajo v italijanščino; in take, ki ustvarjajo tako v italijanščini kot slovenščini (Košuta 2020, 192).

2.2 Emocionalni vidiki pri izbiri jezikovnega koda

Pri analizi dvojezičnih literarnih ustvarjalcev se v znanstveni literaturi pojavlja tudi vprašanje emocionalnih vidikov pri izbiri prvega ali drugega jezika, predvsem zaradi različnih čustev, občutkov in življenjskih dogodkov, ki so vezani na en ali drugi jezik, zlasti pa na obdobje in na okolje, ko je dvojezični govorec prišel v stik s tema dvema jezikovnima kodoma. Nekateri raziskovalci so se ukvarjali z vprašanji, ali večjezični govorniki sebe percipirajo kot različne osebe ali se celo obnašajo različno, ko govorijo v enem ali drugem jeziku, oziroma ali jih okolje drugače dojame, ko govorijo v enem ali drugem jeziku (Kellman 2000; Pavlenko 2005; 2006; 2012; Besemeres 2006; Grosjean 2010; Dewaele 2010; Anastassiou 2020). Še najbolj so raziskave poskušale dokazovati, ali so čustva, ki jih literarni pisci opisujejo, enako močna, če so opisana v prvem ali drugem jeziku. Naj pri tem dodamo še pomemben vidik, ki je izpostavljen pri obravnavanju tega vprašanja, in sicer da besedišče za opisovanje čustvenih vidikov ni v vseh jezikih enako bogato (Altarriba 2014), prav tako pa je treba poudariti, da sam sporočevalec oziroma v našem primeru literarni ustvarjalec lahko ne poseduje tako razvite jezikovne kompetence, da lahko v prvem ali drugem jeziku izraža emocionalne vidike. Splošna ocena v literarni stroki je, da so emocionalni vidiki izrazitejši, če so opisani v prvem oz. v maternem jeziku, čemur pritrjuje tudi Košuta.

Obe kategoriji samoprevajalskih dvojezičnikov izkazujeta namreč klenejšo literarno obvladovanje izvornega kot prevodnega jezika, s čimer nevede pritrjujeta mnenju, ki ga je v članku *Why write in English?* (Čemu pisati v angleščini?) prepričljivo argumentiral Tim Parks na spletnih straneh *The New York Review of Books*: "The second language never seems to mean quite as much as the first" ("Zdi se, da ni drugi jezik nikdar toliko pomenljiv kakor prvi") [prevod M. K.] (Košuta 2020, 198–199).

V zadnjem desetletju so bili emocionalni vidiki prvega in drugega jezika pri dvojezičnih govornikih raziskani tako s kvalitativnimi kot s kvantitativnimi teh-

nikami in metodami in to bodisi z introspektivnimi metodami bodisi z laboratorijskimi preizkusi. Rezultati teh raziskav so si nasprotujoči, saj ene raziskave dejansko potrjujejo, da je prvi jezik emocionalno močnejši, druge raziskave pa so dokazale, da med jezikoma ni razlike (Pertot 2020). Po Freeman et al. (2016, citirano v Pertot 2020) odsotnost enotnih rezultatov ne sme čuditi ali zavajati: dovolj je, da pomislimo, kaj se zgodi dvojezičnemu govorniku, ko v enem jeziku ne najde semantično ali leksikalno enakovrednega izraza in se počuti izgubljenega v prevodu (ang. *lost in translation*). Pri obravnavi emocionalnosti enega ali več jezikov je treba vzeti v poštev še obdobje usvajanja prvega in/ali drugega jezika. Omenjene raziskave so bile izvedene na vzorcih poznih zaporednih dvojezičnih govorcev in so dejansko beležile razliko med stopnjo emocionalnosti med prvim in drugim jezikom. Druge laboratorijske raziskave, ki so bile izvedene na vzorcih simultanih in zgodnjih dvojezičnih govorečih, ki so drugi jezik usvojili v zgodnjem otroštvu, pa ne beležijo razlik v stopnji čustvene obarvanosti (Ferré et al. 2010; 2014; Grabovac & Pléh 2014).

Danes ena najbolj uveljavljenih teorij, ki lahko razloži nedoslednost rezultatov, je povezana s teorijo o utelešenem jeziku (ang. *embodied language*). Po tej teoriji govorec istočasno, ko usvoji neko besedo, usvoji tudi njen čustveni in senzorično-motorični vidik; ko pa se iste besede nauči v drugem jeziku, čustveni vidik ni več tako izrazit (Pertot 2020, 94). To je razvidno predvsem pri zgodnji socializaciji, ko se v možganih ustvarjajo povezave med jezikom in senzorično-motoričnimi ter čustvenimi izkušnjami. Usvajanje maternega jezika je v zgodnjem otroštvu povezano tudi z določenimi telesnimi gibi in dejanji in zato vsaka beseda nosi v sebi tudi senzorične, kinestetične, avtobiografske in čustvene informacije (Pavlenko 2012, citirano v Pertot 2020). Materni jezik je po navadi usvojen v čustvenem okolju, v katerem je uporabljen vsakodnevno. Drugi jezik oziroma jezik okolja pa je usvojen kasneje, na podlagi prvega jezika in po navadi v formalnem okolju (npr. šola, službeno mesto), kjer emotivna plat ni tako izrazita (Pertot 2020, 109). Eksperimentalne raziskave v zvezi z utelešenim jezikom so v zadnjih letih ponudile nekaj empiričnih dokazov in teoretično podlago za razvoj njenega raziskovanja, niso pa dokončno dokazale še natančnega položaja drugega jezika oziroma kolikšna je čustvena participacija drugih jezikov, v katerih je manj čustvenih izkušenj (Pavlenko 2017). Te raziskave so nato sprožile vrsto drugih domnev, in sicer ali je lahko emocionalna vpletenost enako pomembna tudi v primerih, ko je drugi jezik v odrasli dobi prekosil prvega in postal dominanten jezik, prvi pa je v primerjavi z drugim šibkejši. V tem primeru so raziskave dokazale, da imajo jeziki, ki jih otroci usvojijo v zgodnjem otroštvu (okvirno do sedmega leta starosti), podobno težo pri emocionalnosti. Raziskovalci so poskusili ta vidik razložiti tako, da so predlagali tri kategorije mehanizmov, pri katerih starost usvajanja jezika ni več pomembna determinanta: zorenje možganov, povezave na avtobiografski spomin in kontekst učenja, pri čemer je slednji najbolj pomemben dejavnik (Harris et al. 2006).

Tesno povezano z vprašanjem utelešenega jezika je lahko tudi vprašanje identitete, kot dokazuje razmišljanje nekaterih pisateljev ob literarnem ustvarjanju: “Če bi pisal v angleščini, to ne bi bil več jaz” (Green 1993, 62). Podobno razmišljanje je opisal tudi bolgarski raziskovalec Tzvetan Todorov, ko se je vračal v svojo rodno Bolgarijo, potem ko je po osemnajstih letih predaval v Parizu: “Moje občinstvo se je spremenilo. In v tistem trenutku sem dojel, da bolgarski intelektualci, katerim je bil moj prispevek namenjen, ne bi razumeli, kaj sem želel povedati” (Todorov 1994, 210). Obema je kasneje še pritrnil avtor temeljne knjige o večjezičnosti v literaturi:

Pisati v angleščini je kakor gledati na svet skozi drugi par očal: prisili te v različno miselnost. Ko pišem v španščini, so moji stavki kakor baročni retablo. Ko pišem v angleščini, so moji stavki jasni in enostavni, ker želim biti natančen in praktičen (Kellman 2003, 139).

Na podlagi takih ugotovitev je bila med letoma 2001 in 2003 na Univerzi v Londonu izvedena spletna raziskava *Bilingualism and emotions* (Dewaele & Pavlenko 2001–2003), s katero so želeli raziskovalci ugotoviti, kako večjezični govornici uporabljajo jezike pri komuniciranju čustev. Pisanje se v vprašalniku pojavlja skupaj z govorom, razumevanjem in branjem (vprašanje št. 12), nato v zvezi s pisanjem pisem in e-mailov (vprašanja 21b in 24b) in osebnega dnevnika (vprašanje št. 30). Zaključki te raziskave so pokazali, da lahko poznavanje več jezikov za njihove govorce ustvarja tudi različne svetove, govornici pa čutijo, da se njihove identitete spreminjajo, ko spreminjajo jezike. Raziskave v psihoanalizi, psihologiji in jezikovni antropologiji dokazujejo, da transkulturna večjezičnost lahko povzroči različno jezikovno obnašanje in je lahko tudi različno dojeta s strani prejemnikov sporočil, kar je odvisno od uporabljenega jezika v različnih okoljih. Tisti pa, ki živijo v dvo- ali večjezičnem okolju, ne doživljajo nujno tako ostre razlike pri svoji večjezični identiteti. Pavlenko (2006) vsekakor dokazuje, da dvojezični govornici ne doživljajo sveta na isti način kot enojezični. Doživljajo ga različno, ker spreminjajo zorne kote, način mišljenja ter verbalno in neverbalno obnašanje, ko uporabljajo različne jezike. Pri prehajanju iz enega jezika v drugega se nekateri počutijo zelo sproščeno, drugim pa to predstavlja težavo, ker doživljajo neprijetne občutke krivde, sramu, zatajitve (Pavlenko 2006). V nekaterih drugih primerih pa smo opazili, da so se literarni ustvarjalci odločili za pisanje v drugem jeziku, ker so potrebovali tančico (ang. *veil*), ki bi si jo nadeli in preko nje ustvarili filter, skozi katerega bi bolj racionalno gledali na svojo opisano preteklost, “kot da bi se v njegovih izboklinah, v preprostem in zapletenem pisanju lahko nekoliko skrivala, zavedajoč se zunajliterarne radovednosti, ki bi jo moje pisanje vzbudilo, še preden bi sploh začela” (Djebar 2003, citirano v Li 2007, 266). Alžirska pisateljica Djebar je želela ohraniti razdaljo med sabo in svojim pisanjem tako, da je pisala v drugem jeziku in hkrati ustvarjala v svojih

literarnih delih družbeno angažirane like, prek katerih je želela, da bi bil slišan njen protestni glas. Protestirala je proti krivicam življenja, ki so jo pripeljale v izgnanstvo in posledično v izbiro drugega jezika (Li 2007, 266).

Dokaj pogosto čustvo, ki ga je možno zaznati pri dvojezičnih piscih, je občutek izdaje. Pisatelji o sebi razmišljajo, da so se z oddaljitvijo od svojega prvega jezika oddaljili od svoje kulture in od svojih korenin, z izbiro drugega jezika pa so izdali svoj prvi, materni jezik. Čustvo izdaje pa nekatere literarne ustvarjalce občasno privede k vrnitvi pisanja v svojem prvem jeziku, s čimer iščejo nekakšno ravnovesje med enim in drugim jezikom (Li 2007, 268).

Raziskav, ki bi obravnavala čustvene vidike med Slovenci v Italiji, ni veliko; v večini primerov gre za ankete, ki jih Slovenski raziskovalni inštitut Slori opravlja z maturanti slovenskih višjih šol v Italiji (Bogatec 2017; 2018). V doslej opravljenih študijah so bili vsi vpleteni sogovorniki že od zgodnjega otroštva dvojezični govorci, saj so obiskovali šole s slovenskim učnim jezikom in so imeli enakovredne jezikovne kompetence pri izražanju čustev v obeh jezikih. Raziskave so pokazale, da je mogoče maturante na slovenskih šolah razdeliti v dve večji skupini: prva, številčnejša (76,9 %) je sestavljena iz mladih, ki uporabljajo pretežno slovenski jezik in ga občasno mešajo z italijanskim, drugo (32,1 %) pa sestavljajo taki, ki uporabljajo pretežno italijanski jezik in ga občasno mešajo s slovenskim. Raziskava je bila izvedena trikrat (v letih 1992, 2005 in 2012) in v vseh treh letih so bili rezultati zelo podobni: v prvi skupini so mladi izjavili, da raje uporabljajo slovenščino in mešanico obeh kodov pri izražanju svojih čustev v vseh situacijah, mladi iz druge skupine pa za izražanje svojih čustev raje uporabljajo italijanščino: rezultati torej kažejo, da je jezik, ki ga mladi Slovenci v Italiji pretežno uporabljajo, istočasno tudi tisti, ki se jim zdi najbolj prikladen za izražanje čustev; prav tako ni bilo zaznani posebnih premikov v teku let (Pertot 2020, 111–113), kar dodatno potrjuje, da mladi Slovenci v Italiji doživljajo kot bolj čustveni tisti jezik, ki so se ga naučili v zgodnjem otroštvu, torej kot prvi jezik (Pertot 1996; Pertot & Kosic 2014).

2.3 Metodološka izhodišča in hipoteza

V nadaljevanju bo težišče razprave osredinjeno na vprašanje, kako svoje dvojezično pisanje dojemajo sicer redki dvo- in večjezični slovenski ustvarjalci v Italiji. Za raziskavo čustvenih vidikov pri večjezičnih piscih bomo analizirali pretežno tiste pisce, ki se zavestno odločajo za pisanje izvirnih literarnih besedil v obeh jezikih, ne bomo pa obravnavali tistih, ki so se doslej odločili le za prevajanje svojih literarnih del iz enega v drugi jezik, ker pri tem procesu čustveni vidiki ne pridejo do izraza. Izbrani so bili tisti literarni ustvarjalci, ki so doslej v javnosti poznani kot pripadniki slovenske manjšinske skupnosti, v zadnjih letih pa so objavili eno ali več literarnih del (poezijo, prozo in dramatiko) tudi (ali izključno) v jeziku večinskega naroda, torej v italijanščini. Izbrani avtorji so uvrščeni v

skupino poznih zaporednih dvojezičnih govorcev, ker so v svoji rani mladosti s starši in sorodniki komunicirali pretežno v slovenskem jeziku, italijanščine pa so se naučili iz okolja in ob vstopu v izobraževalni sistem slovenskih šol v Italiji od tretjega leta dalje. Avtorica članka zato postavlja hipotezo, da se bo pri analizi izbranih literarnih del pokazala različna stopnja emocionalnosti pri pisanju v prvem ali drugem jeziku.

3. Primer slovenskih literarnih ustvarjalcev v Italiji

Pojav večjezičnih literarnih ustvarjalcev znotraj slovenske skupnosti v Italiji predstavlja dokajšnjo dilemo za literarne zgodovinarje in teoretike, ker gre za relativno nov pojav, ki lahko občasno vzbuja skrb. Nekateri namreč navajajo, da bi lahko bil ta pojav znak poostrenega tihega asimilacijskega pritiska ali čedalje slabšega obvladovanja slovenskega jezika in hegemoničnih vplivov večinskega okolja (Košuta 2006, 50).

Gre zgolj za osamljeno, osebno umetniško izbiro jezikovno nadizobraženih in več-kulturno kompetentnih piscev ali tudi za splošnejši literarni odsev socialno napredujoče narodnostne asimilacije Slovencev v Italiji? Kakšni vzgibi sprožajo in podžigajo tovrsten literarni 'code-switching': identitetni, kulturni, izobrazbeni, tržni, recepcijski? So tudi ali pretežno v italijanščini pišočih slovenski pesniki in pisatelji iz Furlanije - Julijske krajine literarno povsem enakovredno dvojezični? In kam sodi navsezadnje njihova izpoved: v italijansko, slovensko, hibridno primorsko, obmejno književnost? (Košuta 2020, 190).

V doslej objavljenih antoloških zbirkah slovenske poezije v Italiji je bilo dvojezičnim pesnikom posvečeno malo prostora. V antološki zbirki *Drugačni verzi / Versi diversi* (Košuta 2006) najde svoje mesto samo Miha Obit in to predvsem s svojimi poezijami v beneškem narečju. Majhen premik je opaziti v antologiji *Rod lepe Vide* (Bandelj 2009), ki vključuje tudi nekaj dvojezičnih sodobnih slovenskih pesnikov. Bandelj si dvojezično literarno ustvarjanje razlaga drugače, namreč kot možnost novega izražanja, ki dokazuje željo po odprtosti in novo razumevanje časa in prostora. Njemu pritrjuje tudi Silvija Borovnik, ki vidi v teh jezikovnih premikih vzorčni primer medkulturnosti v književnosti (Borovnik 2017, 71). Nove jezikovne izbire predstavljajo take dileme, ker

pregled biografij kaže, da so slovenski avtorji v Italiji, ki ustvarjajo v tujem jeziku, v vsakdanjem življenju večinoma povezani z manjšinskim tkivom: na slovenski jezik jih veže kraj bivanja, opravljeno šolanje, delovanje v slovenskih društvih, v večini primerov tudi poklic. [...] Izbire italijanskega izrazila torej ne moremo utemeljiti kot izraz izgubljenega odnosa z etnično narajenostjo ali s pomanjkljivimi stiki s slovensko jezikovno in kulturno danostjo. Avtorji celo potrjujejo svojo pripadnost slovenskemu kolektivu z vsakdanjim življenjem, delovanjem, sodelovanjem pri navadah in prireditvah manjšine (Purič 2020, 293).

Pri analizi izbire različnih jezikovnih kodov je treba vzeti v poštev tudi širši kulturno-zgodovinski kontekst in z njim povezano vprašanje kolektivne travme, ki se v literarnem sistemu Slovencev v Italiji kaže na dva načina, in sicer skozi normativni del spomina na omenjeno travmo ter skozi pojavnost travme, ki prodira v pripovedno strukturo (Toroš 2021). Iz pregleda slovenskih piscev v Italiji, ki se odločajo za pisanje v več jezikih in pri katerih so izključeni tisti, ki svoja dela samo prevajajo iz enega jezika v drugega, je tako potrebno naštetih sledeča imena. Med literarnimi ustvarjalci slovenskega rodu, ki so se odločili, da bodo pretežno pisali v italijanščini, so Tatjana Rojc, Elena Cerkvencič, Liliana Visintin, Claudia Voncina, Tatjana Križmančič, Nelida Ukmar, Antonella Bukovaz in Anja Zobin. Med tistimi, ki so doslej objavili izvorna dela v več jezikih, pa so Ivan Tavčar, ki piše poezije v slovenskem, italijanskem in nemškem jeziku, Miha Obit, ki je svojo pesniško pot začel v italijanščini, nato pa prešel tudi v rabo beneškega narečja in pa tudi knjižne slovenščine, Igor Pison, ki je doslej izdal dve zbirki kratke proze, eno v italijanščini in eno v slovenščini, ter dve dramski besedili v slovenščini, ter Igor Gherdol, ki objavlja svoje poezije pretežno v italijanskem jeziku, dve pesniški zbirki pa sta napisani v slovenščini.

Nekateri izmed naštetih literarnih ustvarjalcev so tudi sami reflektirali svojo izbiro in si jo razlagali na različne načine. Pri generacijsko najmlajšem predstavniku Igorju Pisonu (roj. 1982) se izbira jezika zdi pravzaprav naravna: ne gre več za ideološko ali politično izbiro, temveč za izbiro tistega jezikovnega koda, ki se bolje prilega okoliščinam, domnevni publiko in literarni zvrsti: jezik ni več vrednota, temveč orodje, s katerim razpolaga.

Priznati moram, da nimam še razčiščenega mnenja o svojem odnosu do pisanja v italijanščini ali slovenščini. Oba jezika sta zame orodje, s katerim lahko svoje ideje prelijem v vsakomur razumljivo zgodbo. Ne mislim pa, da bi z rabo jezika zanikal ali potrdil svojo narodno pripadnost. V svojih nastopih sem večkrat poudaril, da je pravzaprav zgodba, ki določa jezik. Če bom pisal nekaj o Trstu, se tekst rodi v slovenščini. V italijanščini zveni moj opis Trsta zlagan in patetičen. Z leti sem opazil, da se dramski teksti razvijajo hitreje v slovenščini, zadnje čase celo v nemščini. Fantastične in nadrealistične zgodbe pa se prilegajo italijanski sintaksi in besedam. Vprašanje abstrakcije jezika v družbi, ki komunicira v glavnem preko vizualnega, ustvarja še večji izziv avtorjem, da se poslužijo kateregakoli jezika in se dotaknejo zamolčanih (torej nevidnih) globin človeka (Pison 2018, 10).

Da je izbira jezika naraven proces, se strinja tudi predstavnik starejše generacije Ivan Tavčar (roj. 1943), ki je rojen v slovenski družini, odraščal je v italijanskem okolju, sorodstvene vezi pa ga tesno vežejo tudi z nemški svetom. Med temi tremi jeziki ne čuti razlike, prosto izbira med njimi: "Občevanje in pesnjenje v treh jezikih je zame danost, nekaj povsem naravnega" (Novi glas 2013).

Z nekoliko drugačnim pristopom pa se je lotila pisanja v italijanskem jeziku literarna teoretičarka Tatjana Rojc, ki je leta 1995 izdala pesniško zbirko *Terra*,

rossa e infinita, leta 2017 pa svoj prozni prvenec, kratek roman *La figlia che vorrei avere*. Vzgibi, ki so Rojčevo pripeljali do te izbire, so tako praktične kot vsebinske narave. K pisanju jo je spodbudila italijanska nacionalna založba, kateri je nameravala predstaviti usodo slovenskega človeka na Krasu, obenem pa je želela med sabo in pisanjem ustvariti neko racionalno tančico (ang. *veil*), da lahko z večjo mero svobode in distance opiše zgodbo, kar je ena od naštetih znanstvenih izhodišč za dvojezično pisanje. Na vprašanje novinarki o izbiri italijanskega jezika je namreč odgovorila:

Ko pišeš zgodbo, imaš pred sabo bralca, predvsem pa sebe pred notranjim ogledalom. Moja junakinja je vzrasla iz arhetipa, ki očitno tli v meni, ki pa ni samo del mene, ampak predstavlja zaznamovanost, usidrano v tržaško in širše primorsko okolje. Med seboj in vsebino sem potrebovala nekakšen filter, da sem lahko bolj svobodno izpovedala Sanjino preizpraševanje o življenju in smrti, identiteti, jeziku, praznini in spominu. Napisati slovensko zgodbo v italijanščini je bil povrh zame velik izziv: soočiti se z uglednim založnikom, številnimi potencialnimi bralci in italijansko kritiko (Zgonik 2018).

Drugačen zorni kot predstavlja pomenljiva pesniška izpoved Claudie Voncina, ki pa svojo izbiro italijanskega jezika pojasnjuje kot zatajitev. "Na predstavitvi pesniške zbirke *Emozioni* (2017) je vzrok za pesnjenje v jeziku drugega prisodila povojnim družbenim in političnim razmeram, ko so lokalne in državne oblasti [...] 'preprečile velikemu številu slovenskih otrok, da bi obiskovali šolo v slovenskem jeziku'" (Purič 2020, 297). Voncina priznava, da je na nek način zatajila svoj narod, ne more pa se izražati v slovenskem jeziku, ker nima dovoljšne jezikovne kompetence za pesnjenje v svojem prvem jeziku. Pesnica se je slovenski narodni skupnosti vsekakor želela približati tako, da je doslej objavila dve dvojezični pesniški zbirki (*Mosaico / Mozaik* in *Fantasia / Fantazija*) ter zbirko kratkih zgodb v slovenščini *Meja na vzhodu 1915–1991* (1999), v katerih je svoje poezije sama prevedla v slovenščino. S svojo izbiro Voncina pritrjuje razširjenemu občutku zatajitve, ki je prisoten tudi pri drugih večjezičnih pisateljih – temu občutku se večjezični pisci zoperstavljajo s prevajanjem svojih del v svoj prvi jezik in s tem delno potešijo občutek krivde in iščejo ravnovesje med prvim in drugim jezikom (Li 2007).

S podobnimi vprašanji se sooča tudi analiza pesniških izpovedi slovenskih tržaških pesnic, ki jih je natančno in pregledno obdelala Vilma Purič v svoji monografiji (2020), v kateri je vzela v pretres tudi tiste pesnice, ki pišejo izključno v italijanščini. Tak je primer literarnega glasu Elene Cerkvencič, ki je doslej izdala dve pesniški zbirki v italijanščini, opisuje pa tematike, ki so vezane tudi (a ne samo) na slovensko narodno skupnost v Italiji, kot npr. podobo gorečega Narodnega doma. "Pesnica skuša pojav izvzeti iz slovenskega okvira in ga vključi v seznam genocidnih dejanj, ki jih je v zgodovini izvršil evropski človek" (Purič 2020, 294). Cerkvencičeva dogodka ne pojmuje kot napad na slovensko besedo v

Italiji, temveč kot zločin, ki je zaznamoval celotno tržaško skupnost. Pripadnost obema kulturama pesnica potrjuje tudi v svoji drugi pesniški zbirki, v kateri opeva svojo zasidranost v dveh kulturah, “lik Danteja prepleta s Prešernom, opozarja na skupne značilnosti obeh pesnikov in njunih pesniških stvaritev” (Purič 2020, 295). Pesnica zagovarja skratka medkulturno izmenjavo tržaškega kulturnega miljeja, kar dokazuje tudi s tem, da se v nekaterih poezijah odloča za preklapljanje iz enega jezikovnega koda v drugega:

predragi / medota nikakor ne umoriti / Erjavec bi tega ne želel storiti // cacciarli
perché? / naj živijo nekje, zakaj ne? // orsetti protetti / caris // simi / indicar loro dove /
possan viver altrove (Purič 2020, 295).

Jezikovno večjezičnost izpričuje tudi ronška pesnica Liliana Visintin, ki svoje poezije piše pretežno v italijanščini, občasno jih prevaja v slovenščino, v svoje poezije pa vključuje tudi španščino in hrvaščino.

Sproščeni plurilingvizem izvira iz potenciranja sporazumevalne funkcije jezika; pesnica namreč izbira tiste načine izražanja, ki učinkovito nagovarjajo drugega, iz kulturnih vzorcev privilegira primerljive, skupne in podobne lastnosti in opušča specifično, z narodnostjo zaznamovano besedišče, etnično opredeljeno podobje, enoznačne kulturne pojme in nacionalne napetosti (Purič 2020, 297).

Poezija Igorja Gherdola je pisana pretežno v italijanskem jeziku, mladi pesnik je izdal že več kot dvajset knjižnih zbirk, od katerih jih je samo nekaj v slovenskem jeziku. Pri analizi vsebinske plati poezij izstopa predvsem razlika v izbranih tematikah, ki jih obravnava v enem ali drugem jeziku. Gherdolova poezija je predvsem intimna, poje o nežni sladkosti in uporablja preprosto, a globoko in pronicljivo besedišče, s katerim pesnik išče notranjo harmonijo. V slovenskih pesmih izstopajo nekatere teme, ki jih v italijanskih ni, te pa so pretežno vezane na slovensko narodno skupnost v Italiji. Tako npr. v poeziji *Slovenska kri* piše:

V telesu se / moja slovenska / kri pretaka, ne / morem jo kriti, / ne morem jo / skriti. Moja
kri, / je glas našega / naroda, / prepolna / doživetjih in / spominov. V / telesu, se moja
/ in vaša kri, / pretaka in zato / se moje srce / veseli od / radosti (Gherdol 2008, 12).

Ob potrditvi svojih slovenskih korenin se pojavi še ena poezija, ki opeva za Slovence temeljni dogodek požiga Narodnega doma v Trstu: “Zagorel je v / hudem plamenu / naš Narodni / dom zagorel je” (Gherdol 2008, 15). Gherdolovi verzi potrjujejo teorijo, da večjezični pesniki v svojem prvem jeziku lažje opevajo tematike, ki so vezane na čustveno doživljanje jezika, zato je motiv slovenskih korenin in požiga Narodnega doma opisan v slovenščini. V pesniških zbirkah, napisanih v italijanskem jeziku, pa takih motivov ni bilo zaznati, prevladuje intimna tematika, ki je kvečjemu vezana na naravne lepote tržaškega mesta.

Največ možnosti za globljo analizo pesniške izpovedi in z njo povezanih čustvenih vidikov ponuja pesniški opus tržaškega trijezičnega pesnika Ivana Tavčarja, ki že več desetletij objavlja pesniške zbirke v slovenščini, italijanščini in nemščini. V njegovi lirski izpovedi lahko izpostavimo predvsem nenehno prehajanje pesniškega izražanja iz svetlobe v temo, iz svetlorumenih sončnih zatonov v občasne spuste v temine noči in nejasnih čudnih sanj, v katerih so "jekleni jezdec dirjali skozi žolto luč, / odeti v apokaliptične obrise" (Tavčar 2018, 22). Slovenska in italijanska literarna kritika označuje Tavčarja za intimističnega ustvarjalca, ki pa je obenem vpet tudi v svetovljansko razsežnost. Njegovi verzi kažejo predvsem na boleče razkrivanje lastnega jaza, ki se stalno znajde na življenjskih razpotjih in na njih išče pot resnice in življenja. Tavčarjeva poezija je prežeta s simboli in vrednotami, predvsem duhovnimi vrednotami življenja in ohranjanja svobode, ki jih ima za največji dar življenja. Pesniška govorica Ivana Tavčarja potrjuje širok razpon avtorjeve intimistične izpovedi, ki niha med razmišljujočimi trenutki, tu pa tam prekritimi s tančico sivine in grenkobe, in pa bolj vedrim doživljanjem lepot sveta. Ivan Tavčar svojih poezij ne prevaja, zato pa je globlja analiza vsebin v njegovi pesniški izpovedi lahko zanimiv primer čustvenega doživljanja jezika. Pri analizi nekaterih od teh se namreč poraja misel, da so tiste, ki so napisane v italijanskem jeziku, nekoliko bolj melanholične, v njih opeva temeljno brezizhodnost, kakor npr. v uvodni poeziji zbirke *Il profumo delle memorie / Čarobna piščal / Das schiff der ewigkeit tutet ungeduldig*, v kateri pravi:

Le ferite del cuore / non accennano a rimarginarsi. [...] Vorrei arrendermi / al languore dell'anima, / all'attonita clessidra del tempo (Rane srca / ne kažejo znakov zdravljenja. [...] Želel bi se predati / otožnosti duše / začudeni klepsidri časa) [prevod J. C.] (Tavčar 2017, 13),

cikel poezij v italijanščini pa nadaljuje z mislijo, da bi rad izginil v noči teme, blodil v brezčasju, večno žejen ljubezni.

Vorrei con la notte svanire, / errare senza tempo, / inquieto e inappagato viandante, / eternamente assetato d'amore (Želel bi izginiti z nočjo / bloditi brezčasno, / nemiren in neizpolnjen popotnik, / večno žejen ljubezni) [prevod J. C.] (Tavčar 2017, 28).

Sicer tudi slovenske poezije ne prikrivajo teme in praznin, ki se kdaj pa kdaj pojavijo, a v slovenskem jeziku pesnik odgovori na te praznine z večjim zanosom in energijo, kot kaže prav tako uvodna poezija k slovenskemu delu iste zbirke:

Bojim se edino / praznin, / ki se kdaj pa kdaj / pojavljajo / v duši. // A pesmi in barve, / ki jih takoj zapolnijo, / so mi poroštvo / za nekaj, / kar beseda ne more / razkriti (Tavčar 2017, 63).

Tako kot odkriva pesnik v besedi in barvah potešitev za svojo praznino, v slovenski poeziji dobi tudi nekoga, ki mu lahko napolni samoto pustega, sivega, zaprašenega dne:

Z nekom, / kateremu bom lahko odprto / pogledal v oči, / pri katerem / se bom lahko
z užitkom napil / prasketajočih sokov, / s katerimi / se bom lahko drzno povzpel / do
še neosvojenih vrhov (Tavčar 2017, 72).

Iz teh sicer maloštevilnih primerov se namreč zdi, da Tavčarjevo pisanje poezije v slovenskem jeziku izraža neko drugačno, bolj pozitivno naravnost, ki je v poeziji, napisani v italijanskem jeziku, ni zaznati.

Tem opažanjem pritrjuje tudi Miran Košuta, ki je vzel pod drobnogled dve različni poeziji tržaškega pesnika, in sicer poezijo *Sam*, ki je izšla v slovenski zbirki *Odselitev* (2012), in poezijo *Solo* iz pesniške zbirke *Dilagante eternità* (2015). Kljub temu da imata poeziji isti naslov, je izpovedovanje lastnega jaza v njiju popolnoma različno.

Medtem ko se lirski jaz slovenske izpovedi *Sam* izjavlja za ekstatično vzradoščenega in neizrekljivo srečnega ob svoji individualni, vendar v 'burnošumeče valovanje / vsemirskih širjav' vpeti osami, puščavniški protagonist italijanske pesmi *Solo* z globljenjem v lastno intimo do tolikšne mere dosluti nesmiselnost etične introspekcije, puhlost besedništva in bivanjski absurd, da prek podrazumljenega epilognega izklopa stikala resignirano ugasne v temo in pozabo (Košuta 2020, 197–198).

Gre torej za povsem diametralno nasprotujoče si doživljanje lastne samote, ki v enem jeziku dobiva pozitivne konotacije:

Jaz sem bil vedno sam / s svojimi sanjami. / Neusmiljeno sam. / In vendar / neizrekljivo
srečen (Tavčar 2012, 43),

v drugem pa negativne:

Solo / tra le costellazioni / che non hanno nome / sospeso tra passato e futuro, / nel
vano tentativo / di pareggiare / i conti in sospeso, / di riempire / il vuoto delle parole, /
spengo la luce / e tento / di dimenticare il mondo / e me stesso (Sam / med ozvezdij, /
ki nimajo imena, / razpet med včeraj in jutri / v brezplodnem naponu, / da poravnam /
neporavnane račune, / da napolnim / praznino besed, / ugasnem luč / in poskusim /
pozabiti na svet / in nase) [prevod M. K.] (Tavčar 2015, 16).

Čeprav v samorefleksiji tržaški pesnik ni opozoril na opaženo razliko pri rabi dveh jezikovnih kodov, lahko iz te krajše analize pritrdimo teoretičnim izhodiščem, ki postavljajo prvi jezik kot čustveno močnejši jezik oziroma tisti, ki je vezan na čustveno bolj doživeta obdobja, v primeru Ivana Tavčarja na družinski krog

otroških let, in imajo zato poezije v slovenskem jeziku nekoliko pozitivnejši prizvok.

V svojih kratkih zgodbah, ki se odvijajo pravzaprav v nedefiniranem času in prostoru, Igor Pison opisuje vsakdanjost mladega človeka. Pri analizi teh literarnih besedil ni zaznati nobene posebne razlike med rabo enega ali drugega jezika. Vsebinsko, tematsko in motivno se kratke zgodbe skorajda prekrivajo. Le v zbirki kratkih zgodb, napisani v slovenskem jeziku, Zasilni izhodi, lahko v nekaterih manjših detajlih prepoznamo podobo tržaškega mesta. Sami protagonisti pa ne kažejo kakšnih narodnostnih ali jezikovnih posebnosti: gre za brezupne literarne protagoniste, večinoma srednjih let, ki ne najdejo prave poti, ne prevzemajo posebne odgovornosti v življenju in sprejemajo danost tako, kot se jim ponuja. Vse to pa je opisano tako v slovenskem kot italijanskem jeziku na povsem enakovredni ravni.

4. Zaključek

Predstavljeni in analizirani primer večjezičnega literarnega ustvarjanja znotraj slovenske manjšinske skupnosti v Italiji predstavlja novo literarno paradigmo, ki jo je treba primerno vrednotiti in analizirati. Pojav sicer še ni zelo markanten in je nedvomno manj izrazit kot med Slovenci na avstrijskem Koroškem. Nenazadnje je bilo tudi argumentirano, da je ta pojav bolj prisoten med pripadniki srednje in starejše generacije Slovencev v Italiji, izrazito manj pa med pripadniki najmlajše generacije literarnih ustvarjalcev (Cergol 2020).

Iz odzivov in samorefleksij omenjenih avtorjev je mogoče priti do različnih zaključkov. Nekateri zaznavajo jezik le kot sredstvo, ki ga uporabljajo za svoja literarna dela, o čustvenih vidikih te izbire pa ne razmišljajo (Tavčar, Pison). Pri ustvarjalki, ki se je odločila izključno za pisanje v italijanskem jeziku, je mogoče zaznati tudi občutek krivde in zatajitve, ki pa ga povečini pripisujejo zunanjim političnim in socialnim dejavnikom (Voncina). Pri tržaški Slovenki Tatjani Rojc pa je že mogoče zaznati čustveno zaznamovan odziv na izbiro, ko pravi, da je želela z njo vzpostaviti racionalni filter med sabo in pisanjem. Podoben odgovor je pred leti dala tudi Maja Haderlap, ki je svoj roman *Engel des Vergessens* (*Angel pozabe*) napisala v nemščini. S tem se dokazuje, da ima izbira jezika tudi čustveni vidik: v nekaterih primerih se literarni ustvarjalci oddaljujejo od svojega prvega jezika, ki ga zaznavajo bolj čustveno, ker trdijo, da za opisovanje željenih dogodkov potrebujejo tančico (ang. *veil*), ki jo pri obravnavanem primeru predstavlja izbira italijanskega jezikovnega koda (Mehrer et al. 2003).

Pri literarni analizi nekaterih izbranih pesniških in proznih sestavkov pa je bilo mogoče razbrati subtilno razliko pri izpovedovanju lastnih čustev v rabi obeh jezikovnih kodov. Tak je primer večjezičnega tržaškega pesnika Ivana Tavčarja, pri katerem se je izkazalo, da vsebujejo poezije, napisane v slovenskem jeziku, torej v prvem jeziku, pozitivnejši čustveni naboj, tiste, napisane v italijanskem

jeziku, pa bolj melanholično noto brezizhodnosti. Ta analiza potrjuje avtoričino hipotezo, da je pri poznih zaporednih dvojezičnih govornih mogoče v nekaterih primerih razbrati različno emocionalnost, pri čemer je čustveni vidik bolj izrazit kot pri pisanju v drugem jeziku ali jeziku okolja. Sicer pa ta ugotovitev ne more biti pripisana vsem naštetim primerom, ker se je pri nekaterih tudi izkazalo, da je pisanje v obeh jezikih povsem enakovredno.

Iz zbranega in analiziranega gradiva na primeru dvojezičnih literarnih ustvarjalcev znotraj slovenske manjšinske skupnosti v Italiji je torej mogoče zaključiti, da je tudi v tem literarnem sistemu prisotnih nekaj različnih odzivov na ta nov literarni pojav. Nekateri pojmujejo svoje pisanje v drugem jeziku kot zatajitev lastnih korenin, šibke jezikovne kompetence pa ne dovoljujejo izražanja v prvem jeziku; kljub temu skušajo ti avtorji omiliti svoj občutek krivde s prevajanjem svojih besedil v svoj prvi jezik. Drugi literarni ustvarjalci si svojo izbiro razlagajo s potrebo po vzpostavitvi nekega racionalnega filtra, skozi katerega z večjo distanco lahko opisujejo dogodke, ki so jim čustveno blizu. Tretja skupina literarnih ustvarjalcev pa izbiro jezika pojmuje kot izbiro najprimernejšega sredstva za izbrane okoliščine, publiko, cilje in literarne zvrsti. Čeprav je pojav znotraj slovenske skupnosti v Italiji še relativno redek, bo s časom morda postal izrazitejši po zgledu tega, kar se dogaja med Slovenci na Koroškem ali pa tudi med drugimi manjšinskimi skupnostmi, zato ga bo treba še dodatno razčlenjevati, saj bo pomemben pokazatelj v premikih znotraj vprašanj identitete, čustvenih vidikov jezika in narodnostne naravnosti bodisi znotraj manjšinske skupnosti kakor tudi v sozvočju s širšim regionalnim, nadregionalnim in mednarodnim literarnim dogajanjem.

Literatura in viri

- Altarriba, J., 2014. *Emotion, Memory and Bilingualism*. V R. R. Heredia & J. Altarriba (ur.) *Foundations of Bilingual Memory*. Springer, New York, 185–203.
- Anastassiou, F., 2020. The Effect of Multilingualism on Cognition, Memory and Emotions: A Review. *International Journal of Learning and Development* 10 (4), 68–76.
- Bandelj, D., 2009. *Rod Lepe Vide*. Študentska založba, Ljubljana.
- Bandelj, D., 2010. Literature of Slovenians in Italy: A Subsystem of Slovenian Literature or a Supranational System? *Interlitteraria* 15 (2), 432–441.
- Besemeres, M., 2006. Language and Emotional Experiences: The Voice of Translingual Memoir. V A. Pavlenko (ur.) *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, Preservation*. Multilingual Matters, Clevedon, 34–58.
- Bogatec, N., 2017. Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. V *Koledar: za leto 2017*. Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 267–276.
- Bogatec, N., 2018. Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. V *Koledar: za leto 2018*. Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 236–247.
- Borovnik, S., 2017. *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, Maribor.

- Canagarajah, S. (ur.), 2013. *Literacy as Translingual Practice: Between Communities and Classrooms*. Routledge, New York.
- Cergol, J., 2020. Izbira jezika pri avtorjih mlajše generacije Slovencev v Italiji. V J. Vogel (ur.) *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 331–336.
- Dewaele, J.-M., 2010. *Emotions in Multiple Language*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York.
- Dewaele, J.-M. & Pavlenko, A., 2001–2003. *Web Questionnaire Bilingualism and Emotion*. University of London, <https://link.springer.com/content/pdf/bbm%3A978-0-230-28950-5%2F1.pdf> (dostop 25. 10. 2021).
- Dimkowska, L., 2020. Književnost priseljenskih avtoric in avtorjev v kontekstu slovenske književnosti in kulture. V A. Koron & A. Leben (ur.) *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Založba ZRC, Ljubljana, 179–188.
- Ferré, P., García, T., Fraga I., Sánchez-Casas, R. & Molero, M., 2010. Memory for Emotional Words in Bilinguals: Do Words Have the Same Emotional Intensity in the First and in the Second Language? *Cognition & Emotion* 24 (5), 760–785.
- Ferré, P., Fraga I., Comesaña, M. & Sánchez-Casas, R., 2014. Memory for Emotional Words: The Role of Semantic Relatedness, Encoding Task and Affective Valence. *Cognition & Emotion* 29 (8), 1401–1410.
- Gherdol, I., 2008. *Plamen gori v srcih*. The Boopen, Pozzuoli.
- Grabovac, B. & Pléh, C., 2014. Emotional Activation Measured Using the Emotional Stroop Task in Early Hungarian-Serbian Bilinguals from Serbia. *Acta Linguistica Hungarica* 61 (4), 423–441.
- Green, J., 1993. *The Apprentice Writer*. Marion Boyars Publishers, New York, London.
- Grosjean, F., 2010. *Bilingual Life and Reality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Harris, L. C., Gleason, J. B. & Ayçiçeği, A., 2006. When Is a First Language More Emotional? Psychophysiological Evidence from Bilingual Speakers. V A. Pavlenko (ur.) *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, Preservation*. Multilingual Matters, Clevedon, 257–283.
- Hoffman, E., 1989. *Lost in Translation: A Life in a New Language*. Vintage, London.
- Horner, B., Lu, M., Royster, J. & Trimbur, J., 2011. Language Differences in Writing: Toward a Translingual Approach. *College English* 73, 303–321.
- Kellman, S. G., 2000. *The Translingual Imagination*. University of Nebraska Press, Lincoln, London.
- Kellman, S. G., 2003. *Switching Languages: Translingual Writers Reflect on Their Craft*. University of Nebraska Press, Nebraska.
- Koron, A. & Leben, A., 2020. *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Košuta, M., 2006. *Drugačni verzi: pesniki dveh manjšin / Versi diversi: poeti di due minoranze*. Unione italiana, Koper.
- Košuta, M., 2008. *E-mejli: eseji o mejni literaturi*. Litera, Maribor.
- Košuta, M., 2020. O literarnem dvojezičju slovenskih leposlovcev v Italiji. V A. Koron & A. Leben (ur.) *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Založba ZRC, Ljubljana, 189–204.
- Köstler, E. & Leben, A., 2017. Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi “Mladja” (1991) in njena pozicija v nadregionalnem prostoru literarne interakcije. V *Koroški koledar 2017*. Drava, Celovec, 148–158.

- Li, W., 2007. Souls in Exile: Identities of Bilingual Writers. *Journal of Language, Identity and Education* 6 (4), 259–275.
- Manchón, R. M., 2013. Writing. V F. Grosjean & L. Ping (ur.) *The Psycholinguistics of Bilingualism*. Wiley-Blackwell, Malden (MA), 100–115.
- Mehrer, A., Argentieri, S. & Canestri, J., 2003. *La babele dell'inconscio. Lingua madre e lingue straniere nella dimensione psicoanalitica*. R. Cortina, Milano.
- Mladika, 2018. Kdo je slovenski pisatelj? *Mladika* 62 (9), 4–17.
- Novi glas, 2013. Nobena poezija ne more biti dokončna. *Novi glas*, 15. 4. 2013, <https://www.noviglas.eu/nobena-poezija-ne-more-biti-dokoncna/> (dostop 26. 2. 2021).
- Pavlenko, A., 2005. *Emotions and Multilingualism*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pavlenko, A., 2006. Bilingual Selves. V A. Pavlenko (ur.) *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, Preservation*. Multilingual Matters, Clevedon, 1–33.
- Pavlenko, A., 2012. Affective Processing in Bilingual Speakers: Disembodied Cognition?. *International Journal of Psychology* 47 (6), 405–428.
- Pavlenko, A., 2017. Do You Wish to Waive Your Rights? Affects and Decision Making in Multilingual Speakers. *Current Opinion in Psychology* 17, 74–78.
- Pertot, S., 1996. *J1 proti J2: iskanje referenčnega modela / L1 versus L2: in cerca di un modello di riferimento*. IRRSAE, Trst.
- Pertot, S., 2012. La produzione letteraria in una lingua non materna: interpretazioni psicologiche / Literarno ustvarjanje v nematerinem jeziku: psihološke interpretacije. *Gruppo 85: bollettino* 26/27, 78–87.
- Pertot, S., 2020. Gli aspetti emozionali della scelta del codice linguistico. Quale lingua: prima, seconda o entrambe? V M. Grgič, M. Kosic & S. Pertot (ur.) *Da sistema a simbolo: la lingua slovena in Italia tra linguistica, sociologia e psicologia*. Aracne editrice, Roma, 91–124.
- Pertot, S. & Kosic, M., 2014. *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. SŁORI, Trst.
- Pirjevec, M., 2014. *Tržaški književni razgledi*. Mladika, Trst.
- Pison, I., 2013. *Zasilni izhodi*. Mladika, Trst.
- Pison, I., 2018. [Priznati moram ...]. *Mladika* 62 (9), 10.
- Purič, V., 2018. Izbira italijanščine v pisanju avtorjev: zatajitev ali odprtost do drugega? *Mladika* 62 (9), 4–15.
- Purič, V., 2020. *Sodobne tržaške pesnice*. Mladika, Trst.
- Smotlak, M., 2016. *Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji*. Mladika, Trst.
- Tavčar, I., 2012. *Odselitev*. Goriška Mohorjeva družba, Gorica.
- Tavčar, I., 2015. *Diligante eternità*. Aletti Editore, Villanova di Guidonia.
- Tavčar, I., 2017. *Il profumo delle memorie; Čarobna piščal; Das Schiff der Ewigkeit Tutet ungeduldig: raccolta di poesie trilingue*. Il Convivio, Castiglione di Sicilia.
- Tavčar, I., 2018. *Vrniti bom svoj obraz*. Mladika, Trst.
- Tannenbaum, M., 2003. The Narrative of Language Choice: Writers from Ethnolinguistic Minorities. *The Canadian Modern Language Review* 60 (1), 7–26.
- Todorov, T., 1994. Dialogism and Schizophrenia. V A. Arteaga (ur.) *An Other Tongue: Nation and Ethnicity in the Linguistic Borderlands*. Duke University Press, Durham, London, 203–214.
- Todorov, T., 2011. Il multiculturalismo non è il vero pericolo. *Vita e pensiero* 11 (2), 12–22.

- Toroš, A., 2021. Minority Literature and Collective Trauma: The Case of Slovene Triestine Literature. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies / Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 86, 65–81, DOI: 10.36144/RiG86jun21.65-81.
- Zgonik, A., 2018. Mala tržaška Slovenka, ki si upa biti iskrena. *Delo* (Sobotna priloga), 12. januar 2018, <https://old.delo.si/sobotna/mala-trzaska-slovenka-ki-si-upa-bit-iskrena.html> (dostop 26. 2. 2021).
- Zudič Antonič, N., 2020. Sodobna italijanska književnost v Istri. V A. Koron & A. Leben (ur.) *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Založba ZRC, Ljubljana, 205–220.
- Žitnik Serafin, J., 2008. *Večkulturna Slovenija: položaj migranstske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žitnik Serafin, J., 2012. *Bridges and Walls: Slovenian Multiethnic Literature and Culture*. P. Lang, Frankfurt am Main.